
ПРОГЛАД

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“

кн. 2, 2024 (год. XXXIII), ISSN 0861-7902

DOI: 10.54664/JEGA2442

Виолета Русева*

МЕЖДУ НАРАТИВИТЕ

Violeta Ruseva

BETWEEN THE NARRATIVES

The article examines the literary-historical field between two historiographical narratives – Boyan Penev's *History of Modern Bulgarian Literature* (1930/1936) and Ivan Radev's *History of Bulgarian Literature During the National Revival* (1997) – through the theoretical theses presented in Nikola Georgiev's papers.

Keywords: *literary-historical field; new literature; Boyan Penev; Ivan Radev; Nikola Georgiev.*

Статията обглежда литературноисторическото поле между два историографски наратива – „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев и „История на българската литература през Възраждането“ (1997) на Иван Радев през теоретизиращи тезиси в студии на Никола Георгиев.

Ключови думи: *литературноисторическото поле; нова литература; Боян Пенев; Иван Радев; Никола Георгиев.*

Ако имаме предвид десетилетията между публикуването на „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев и „История на българската литература през Възраждането“ (1997) на Иван Радев, бихме казали, че подобни събития не са с висока честота на поява. Ще наблюдаваме напрежението в научното поле между наративните структури и концептивните обобщения на двата изследователски проекта.

Ще бъдем особено внимателни към анализа на историко-литературните тезиси на Боян Пенев, който Ив. Радев провежда в монографията „Боян Пенев“ (1976).

Ще имаме предвид ракурсите в монографични изследвания на Ив. Радев, които проверяват решаването на определен литературноисторически проблем, който е вписан или остава извън разгърнатия историографски наратив от 1997 г.

Ще проблематизираме литературноисторическото поле през „Тезиси по историята на новата българска литература“ и теоретико-концептуалния корпус от знакови публикации на Н. Георгиев.

В монографията „Боян Пенев“ към статиите и обзорите на критика за съвременната му литература Ив. Радев е по-критичен в сравнение с историографския наратив на Пенев. Детайлизира анализа си до фрагменти за отделни автори и изразява възражения, но към историка Боян Пенев, без да напуска ракурса на обследване, не крие възторженото си отношение: „вещина на аналитичен ум“, „замах на синтетична мисъл“, „усет за значимото“ (Радев 1976: 50). Радев синтезира от историографския наратив на Б. Пенев изследователска програма: да се представи отношението „историческа действителност“ – литература; да се разгърне „постепенното обособяване на художествената литература“; да се открие „естетическото в книжнината“; да се проследи формиране-

* Виолета Русева – проф. дфн, катедра „Българска литература“, Филологически факултет, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, ruseva_violeta@abv.bg, <https://orcid.org/0009-0006-2167-2326>.

то на личността; да се изследва „социалната и индивидуалната психология“; да се извлече характерологичното у „българина като национален тип“; да се тръгне към миналото от „съвременни литературни факти“ (Радев 1976: 49 – 50). Обобщава: „оптимистична концепция, определяща духа и съдържанието на обществената мисъл у нас“ (Радев 1976: 51). Откроява като литературоведски проблематични възли – културно-историческите „влияния“, „превращенията на естетичното“, „подхода към дамаскините“, решаването на който при Б. Пенев не противоречи на (нещо повече – бихме казали – насочва) „по-нататъшния ход на литературоведческата ни мисъл“ (Радев 1976: 52; 53; 49). Да изведем пред скоби (както Ив. Радев прави това) неизясненото от Б. Пенев историческо съотношение между „просветители и революционери в борбата за политическа и духовна свобода“ или недооценената от него „публицистика на Възраждането“ (Радев 1976: 54). Да дадем обяснение: всъщност в том III на „История на новата българска литература“ Б. Пенев изгражда детайлна картина на възрожденския печат до и през 40-те години на XIX в. чрез изданията, редакторите, политиките, полемиките (Пенев 1933). Съдбовната незавършеност на последния четвърти том е причина за отсъствие на обобщаващ ракурс на Б. Пенев за историята на политическите идеи чрез изданията, полемичните статии и позициите на Раковски, Ботев, Каравелов.

„Именно публицистиката, пише Ив. Радев, изнася идейно-естетическите търсения на възрожденската епоха“ (Радев 1976: 54). Самият той като своеобразен завършек на изследователската си работа подготвя и издава „Христо Ботев. Да драснем кибрита на въстанието... Политическият роман на поета“ (2018). Заглавието е знаково изречение от публицистиката на Ботев. Книгата, на която Иван Радев е съставител, свързва статии на Ботев от в. „Знаме“ в своеобразен „репортажен роман“ за политическото в историята. „Моите страници за Васил Левски“ (2019) е „книга – започната отколе в списанията и вестниците, в архивите и ръкописните спомени“, както посочва авторът. Тези две издания на акад. Иван Радев имат характер на последни негови посвещения към бъдещето, които отварят проучвателски насоки и ни говорят с историко-моралните основания на изследователя на Българското възраждане.

След отбелязването на тези възражения, направени от Ив. Радев, ще продължим да четем изведените от него историко-литературни тезиси в монографията „Боян Пенев“ с внимание към вещината на анализа и с разчитане на проблематичните ядра, от които ще се развие нов историкографски проект.

Относно генезиса на Българското възраждане Ив. Радев отбелязва „цялостна концепция“ на Б. Пенев. Разчита като концептуално при Пенев „идентифицирането на *начало* на новобългарската литература и *начало* на Възраждането“ (Радев 1976: 56; подч. В.Р.). „Профилираното изследване“ (Радев 1976: 56) на тези различни системни редове прави видим „парадокс, който отразява сложността на историко-литературната програма на Б. Пенев“ (Радев 1976: 67). Да се спрем на две *литературоведски продуктивни проблематизации*, очертани от Ив. Радев. Първата, чието изясняване интензифицира полето на изследване и перспективата на изследователя, е литературноисторическа дилема, в подвижното поле на която Б. Пенев се включва в дебат. В историята на литературната наука генеалогията на Българското възраждане е въпрос, който постепенно се осветява с откриването на факти (М. Дринов и преписите на „История славеноболгарская“); с предложението за отместване (М. Дринов) и с отместването на границите на обследвания период (Ив. Шишманов, Б. Цонев, Б. Пенев); с разширяването на хоризонта на изследване към *предначалото* на първите книжовни и духовни прояви на XVI – XVII – XVIII, което Б. Пенев прави в том I и II на „История на новата българска литература“. Именно като разгръщане на дебата за начало на Възраждането Б. Пенев откроява, от една страна, „обществени и национално-исторически“ процеси, а от друга – начало на нова литература, диференциация, преди него непровеждана „в проучванията по тия въпроси“ (Радев 1976: 56). Ив. Радев анализира подхода и от своя страна, високо оценява „широтата на един историко-литературен анализ“, прилаган от Б. Пенев (Радев 1976: 57). Втората проблематизация в изследователското поле Ив. Радев предполага и изяснява между, от една страна, очакването за предпоставеност на естетата и от друга – резултата от добросъвестната работа на историка Б. Пенев: „Подведени от естетските му изисквания, очакваме неразбиране на характера и съдържанието на книжнината на XVII – XVIII век, а намираме сполучлив анализ на

тази книжнина, третирането на естетическото като историческа категория“ (Радев 1976: 67). „Естетическото като историческа категория“ – е лаконично и точно дефиниране на изследователския ракурс на Боян Пенев.

Като имаме предвид годината на публикуване на монографията „Боян Пенев“, бихме казали, че с възторга на историк Ив. Радев превежда Б. Пенев през натрупаните предубеждения, предзададените изисквания, научната нормативност на своето време. Отбелязва разгръщането при Пенев на „обществено-политическата и икономическата панорама“ в края на XVIII в. като „широка основа за литературната история“. Бъдещият изследовател на Българското литературно възраждане отстоява това несъмнено достойнство на историографа Б. Пенев, опонирайки на несъмнения авторитет на историка Д. Косев, според когото у Пенев няма и „загатване за обществено-политическите условия в България през XVIII в.“ (Радев 1976: 62). Анализът на Ив. Радев поставя акценти върху „богатия изворов материал“, разширен със „запазените документи, търговски и занаятчийски кондики, спомени“, върху наблюденията над икономическите промени и „съсловната диференциация“ (Радев 1976: 59 – 60). „Един от големите приноси на историка Боян Пенев“, обобщава Радев, е изградената „широка и плътна картина на „брожението“ по българските земи“ (Радев 1976: 63 – 64). Като има предвид и анализа на балканския политически и културен контекст, който Б. Пенев прави, Ив. Радев отново обобщава: „Такава системна преценка на въпросите около генезиса на нашето Възраждане с оглед на новата ни литература се прави за първи път“ (Радев 1976: 64).

Към продължилия век в българската литературноисторическа наука дебат за началото на Националното възраждане Ив. Радев се включва с интелектуално пристрастие, прибавяйки към тезите на Б. Пенев за Паисий, нови аргументи и свои тези; извеждайки откритата от Пенев „политическа тенденция“ в „Историята“ на Паисий до реализирането ѝ от „поборниците за църковна и политическа свобода“ (Радев 1976: 66). „Големият принос“ на Б. Пенев, отново обобщава Ив. Радев, са „конкретно-историческият подход и интерпретацията“ (Радев 1976: 67). Провежданите от Б. Пенев обществено-икономически и социалнопсихологически анализи Ив. Радев посочва като продуктивна страна на този подход, разгръщаш операционалната възможност до интерпретация, върху която гради своя теза. „Една самодисциплина в хубавия, граждански смисъл на думата характеризира социалната психология през тия десетилетия, която спомага икономическите промени да прераснат в културно-исторически факт, в определена народностно-реформаторска програма“ (Радев 1976: 63). Изследователският ракурс на Б. Пенев, съотнасящ „извънлитературните факти и насоки в общественния живот“ с „литературното развитие“, Ив. Радев онагледява с кратко резюме на наратива на „История на новата българска литература“, мрежово свързващ „училището, като пръв културен институт“; израстването на интелигенция; поява на периодичния печат; на читалищата; на печатниците; формирането на „културно-просветните центрове Москва, Одеса, Белград, Букурещ, Цариград“; на сдруженията за книжовна дейност; на революционните организации (Радев 1976: 69 – 70).

В началото на новата ни литература, пише Ив. Радев, с Паисий и „голямата разлика между „Историята“ и църковните канонически книги като четиво“ се утвърждава насока на формиране на „нравствени норми чрез книжовността“ (Радев 1976: 67). Акцентът върху нравствено-дидактичните измерения на литературата (който при Б. Пенев отсъства) ще стане определящ в монографията „Нравственият патос на ранновъзрожденската ни литература“ (1987). В нея Ив. Радев наблюдава историческата динамика от втората половина на XVIII век в колективната нравственост, формирана, от една страна, от религиозни норми, определящи житейската практика и проявяващи се в книжнината (жития, слова, дамаскини), от друга – от патриархалнородовото като „система от обичаи във всекидневието“ и фолклор (Радев 1987: 21 – 22). Новите измерения на духовността до 40-те години на XIX в. според Ив. Радев се проявяват като промени в позицията на книжовника и в типа книжнина. „А материал за наблюдение в тази насока дават нравственопоучителните четива от типа на „философските мъдрости“ и „умните съвети“, преводната проза, школската книжнина, оригиналната публицистика, документално-биографичната проза, просвещенската поезия“ (Радев 1987: 73). До 40-те години на XIX в., пише Ив. Радев, „имаме пред себе си по-общото

неуточнено понятие „книжовен живот“, след това се приобщаваме към явления, които изграждат понятието „литературен процес“ (Радев 1987: 141).

В „Тезиси по историята на новата българска литература“ Н. Георгиев поставя теоретични жалони на историчността на българската литература, но предупреждава, че процесуалността няма субстанционалност и не е самодвижеща се. „Трябва да откажем на литературата способността да бъде иманентен носител на процес“. Постановвява познавателна дилема и моделира граници на обективизация на изследваното поле. „Литературния процес търсим не само в различията и промените, но и в еднаквостите и устойчивостите“ (Георгиев 2017а: 370).

Да потърсим съответствия и различия също така в литературоведските модели.

Ив. Радев прилага подход, който *контекстуално обособява* литературата (книжнината от втората половина на XVIII в. до 40-те години на XIX в.), историзира динамиката ѝ, като търси съответствия в духовните изменения на възрожденския колектив и личността. Обстойно обгледан, фактографския архив на същия времеви отрязък Б. Пенев изследва от езиково-стиловото ниво на трансформация на жанрове на средновековната книжнина в народните сборници и дамаскините (Пенев 1932) до променящата се социална организация на българските градове през първата половина на XIX век (Пенев 1933). Боян Пенев *контекстуализира* литературата *сред* политически събития, съсловни и професионално разслояване, демографска структура и формираща се публична среда в градовете, разгръщайки ракурси към „просвета и училища“, учебни книги, „първи печатари и книжари“, първоначала на славистични проучвания и историографски интерес към българите (Пенев 1933).

Двата изследователски подхода са образец за литературноисторическа интерпретация на един и същ фактографски архив, вписан в концептуално различие. Да се позовем още веднъж на Н. Георгиев: „Литературният процес е колкото обект на изследване, толкова и *инструмент за моделиране и смислопораждане*“ (Георгиев 2017а: 371; подч. В.Р.).

Ракурсът на „Нравственият патос на ранновозрожденската ни литература“ Ив. Радев не включва в „История на българската литература през Възраждането“ (1997), но изгражда своя разгърнат историографски проект в заявеното вече в монографията от 1987 г. различие спрямо „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев.

Да се върнем на монографията „Боян Пенев“ (1976) на Ив. Радев. Четиритомната литературна история на Б. Пенев, обхващаща дългия период XVI – XIX век, конструираща променящи се историко-политически контексти, осветяваща факти в различни културни пространства, взема „проби“, разпръснати във времеви отсечки, и извежда генеалогически проекции. Радев не детайлизира анализа на историографията на Б. Пенев, а дефинира въпроси, на които ще продължи да търси отговор в последващи свои изследвания: „защо Паисиевата история е начало на новобългарската литература, как даскалската поезия на 40-те години прераства в истинска поезия, защо патриотичният патос съпътства всичките периоди на тази литература, а просвещенско-дидактичното заема такъв важен дял в нея“? (Радев 1976: 69 – 70). Разграничението между „Просвещение“ и „просвета“ не е обсъждано от Б. Пенев, но за Радев въпросът е концептуален и поставен тук (Радев 1976: 68–72), ще бъде разгърнат в „История на българската литература през Възраждането“. Съотнасянето фолклор/литература при Б. Пенев е мислено в ракурс на историческата поетика, като народната словесност (епоса) заедно със средновековната българска книжовност (и нейните обиталища манастирите¹) са предположена перспектива на пораждаване на новата литература (Пенев 1930). Ив. Радев, от една страна, споделя концепцията на П. Динеков за „предпаисиева книжнина“ (фолклор и дамаскини), но като синтез спрямо тезите на Б. Пенев и П. Динеков разглежда отношението „фолклор и писана словесност“ в динамичен план и с акцент върху „взаимодействието на традицията с новото и естетическата им трансформация“ (Радев 1976: 77). В духа на нееднократно привежданите от Б. Пенев аргументи за художествения вкус като историческа

¹ Главата „Манастирите и нашето Възраждане“ в т. 1 на „История на новата българска литература“ (1930) на Боян Пенев е своеобразна поетика на манастира като културно хранилище. Виж също историографската семантизация на *манастира* в: Аретов, Чернокожев 2008: Аретов, Н., Чернокожев, Н. Българска литература XVIII – XIX век. Един опит за история. – София: Анупис, 2008.

категория Ив. Радев (давайки показателни примери) разслюва нива на читателско възприятие спрямо фолклора и жанрове на художествената литература като „забавно четиво“, отношение, налагащо се във възрожденските издания, за които „истинска, „сериозна“ литература“ е публицистиката (Радев 1976: 78 – 79).

Синтезирайки „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев до литературноисторически тезиси, Ив. Радев разгръща все повече свои наблюдения, когато става дума за литературата на XIX век. Внимателно, в детайли на факти и тези, подготвя спрямо историографията на Б. Пенев разграничения, от които ще израсне наративът на „История на българската литература през Възраждането“ (1997). Едновременно с това отношението на Ив. Радев към Б. Пенев става все по-категорично: „Целият този процес на взаимоотношения, свързани и разгръщащи се типове литературни и общокултурни явления през гледната точка на единна концепция за техния характер и съдържание добива очертания в изследванията му, оживява в неповторимото си величие и идейно-нравствена извисеност“ (Радев 1976: 75). Възторжеността спрямо полето на изследване вече нескрито е и към Б. Пенев като изследовател на Националното възрождане.

Авторските персоналии в историографския наратив на Б. Пенев са изградени с фактологична детайлност на биографичното, с вещо психографско умение, с документална прецизност, с проникновение при анализа на книжовните и литературните творения и най-вече – с въображение, свързващо всички тези компоненти във вдъхновени и отчетливо разграничими личностни портрети. Ив. Радев високо оценява способността „на изследвача да разгръне историко-литературното „повествование“, да го направи „сложна картина на обществените и литературните нрави“ (Радев 1976: 80). Да се постави повествование в кавички, е указание едновременно за неосъществена условност и неразколебана документалност на историографския наратив. Авторските портрети на Б. Пенев наистина се четат с увлечение от житейските перипетии, с ентузиазъм към идеите, с възхита към необичайните дела, със стаено вълнение при творческите брожения. Ив. Радев проследява някои от откритите авторски профили и цитира Б. Пенев, който обобщава: „Всеки от тях изразява някоя непроменлива черта в народния характер“ (Радев 1976: 95).

Боян-Пеневите портрети на възрожденски автори в „История на новата българска литература“ Ив. Радев приема за знакови и синтезира до „прозорливото и трезво око на Петко Славейков“, „романтика Раковски“ или Бозвели, на когото (по думите на Б. Пенев) „расото му е съответствало толкоз, колкото на Левски, когато е бил дякон“ (Радев 1976: 91). В последните две словесни формули се оглеждат поетически фигури от „Епопея на забравените“ на Вазов. В обобщението на Радев, който вижда в „Житието“ на Софроний „кардинални черти“ на националния характер (Радев 1976: 87), прозира формулировка на Пенчо Славейков. Историографският наратив на Б. Пенев и критическият коментар към него на Ив. Радев се включват в дълга рефлексивна линия на авторски и критически интерпретации на „характерологията на българина“. Да се изведе национално характерологичното изисква многостепенен и разновремени синтез. В очертан от него контекст на автори, критици, есеисти, публицисти Ив. Радев обобщава усилията на Б. Пенев да види литературата „като „документ“ за процеса на формиране на нравствено-психологическите качества на народа ни“ (Радев 1976: 92). Радев оценява психографската плътност на отделните портрети и задава възможности за произвеждане на междутекстов смисъл: да бъдат четени исторично, като се проследи промяната в „позициите на творческата личност през различните периоди“; да бъдат мислени като извадки от обобщаваща перспектива към „националния характер“; от тях да бъдат изведени наблюдения „за развитието на обществената мисъл“, проявяващо се в енциклопедизма на възрожденския човек (Радев 1976: 85; 86; 90). Преди Ив. Хаджийски (когото Радев цитира) да обхване социално-демографски и професионални терени в своите народопсихологически синтези, „История на новата българска литература“ на Б. Пенев доказва, че те могат да бъдат изведени и от полето на литературата (интерпретацията на Ив. Радев потвърждава това).

Разгърнатите, почти белетризираны, авторски портрети са историографски почерк на Б. Пенев (и разбиране за история на литературата в неговото време). В монографията „Боян Пенев“ Ив. Радев тезисно е дефинирал: „Възрожденската личност със своите търсения, амбиции и виждания, със своите идейно-естетически предпочитания се извисява на фона на анонимната по харак-

тера си книжовна продукция на XVII – XVIII век“ (Радев 1976: 81). Персоналистичната концепция на Б. Пенев е задава мащаб на осмисляне на епохата чрез личността. В „История на българската литература през Възраждането“ (1997) Иван Радев интерпретира авторските фигури като персонални осъществявания, като историко-значещи промени, които откроява в напречен разрез на литературната процесуалност. Но продължава да мисли проблема за авторството като предполагащ разгръщане. В следващо изследване „Българската литература на XIX век – от анонимност към авторство“ (2002) Ив. Радев ще потърси историко-теоретичен ракурс към персоналните измерения на авторството.

Открояването на жанрологичната перспектива на Б. Пенев като тезис в коментара на Ив. Радев показва, че той приема проблема за същностен и подлежащ на обосноваване (Радев 1976: 97). Да изведем пред скоби критичните бележки: „Боян-Пеневите наблюдения са свързани не с теорията, а с историята на жанра“; не е проведен подход към жанровете като исторически променяща се система; не е „изведено докрай единно виждане за техния генезис и развой“ (Радев 1976: 98; 99; 100).

Да се върнем отново към генеалогичната перспектива в историографията на Б. Пенев. В началните три глави на том I на „История на новата българска литература“, когато в теоретична рефлексия поставя въпроса за *начало на новата литература*, Б. Пенев свързва пораждането на литературните родове и жанрове с уникалните културни традиции на средновековната литература и фолклора. В посока на тезите по историческа поетика (на А. Н. Веселовски, на когото се позовава) Б. Пенев търси изясняване на генезиса на *литературните родове* от архаичното (синкретично) изкуство. Понятиейно трудно удържа разграничението между „епос“ и „народна поезия“ в анализа си. Но откроява „вековни видоизменения“ и исторически пластове над „старата първооснова“ във фолклора и концептуално обобщава: „Ако приемем традиционната схема на това построение – именно да се разглежда най-напред народната поезия и после писмеността – бихме дошли до историческо недоразумение“. Категоричен е, че народната словесност не може да се постави „начело на историко-литературното построение“ (Пенев 1930: 119). Разграничава „литературата и народното творчество“ като отделни редове, които „са се развивали поотделно, без да си влияят взаимно“ (Пенев 1930: 117).

В том I на „Очерки по българския фолклор“ (чиято първа публикация е през 1934 г.) в метарефлексивна перспектива М. Арnaudов разгръща народната култура като емпирично поле и като теоретичен вектор (в митологически и антропологически синтез) на науките за света и човека през XIX и началото на XX век. Изследователят на народната словесност отбелязва концептуално: „Проблемът за възникване (...) може да се решава само въз основа на по-новата история на епоса, и то в съгласие с възгледа на простонародно, макар и конвенционално-лично, творческо начало“. И настоява: „Една от най-очевидните разлики между народна и книжна песен лежи в областта на езика, на езиковия и поетическия израз (Арnaudов 1996: 468; 476).

В „Тезиси по историята на новата българска литература“ от 1987 г.² връзката литература – фолклор е концептуализирана от Н. Георгиев в историко-теоретичен тезис: „Фолклор и литература са два успоредни реда – взаимно незаменими, взаимно неунищожими. Всеки от тях може да се доближава или отдалечава спрямо другия, но не и да премине трансформационно в него. Преход от фолклор към литература у нас през XIX в. не е имало“ (Георгиев 2017а: 344).

Литература – език, литература – действителност, творбата в себе си (семантика и структура), литература – жанрово обкръжение, жанровете в литературата са другите значещи свързвания/разграничавания, които в „Тезиси...“ Н. Георгиев проиграва в актуални парадигми на литературната наука на XX в. Полага тези отношения исторически и извежда линии на тяхната динамика. Да съотнасяме „Тезиси по историята на новата българска литература“ на Н. Георгиев към изо-

² Първата публикация на „Тезиси по историята на новата българска литература“ на Н. Георгиев е в сп. „Литературна история“, 1987, кн. 16. Вкл. е в: Георгиев, Н. *Почит и прочити*. Съст. Ив. Радев. – В. Търново: Слово, 2003. Тук се цитира по: Георгиев, Н. *Литературна теория. Питания и изпитания*. Т. 1. – София: Изток-Запад, 2017.

лираните в историко-литературна оптика наблюдения на Б. Пенев (по отношение на фолклора и на жанрологичния подход – и към тези на М. Арнаудов), изисква следното уточнение. Между, от една страна, изследванията на Б. Пенев и М. Арнаудов (проведени в добрите традиции на историческата наука на XIX в., но и през принципи, от които може да бъде изведено последващо обновяване на литературната история³) и от друга страна – теоретико-синтетичното мислене в студията на Н. Георгиев литературната наука е изминала път не на „промяна на парадигмата“ (Кун). Била е осъществена промяна на литературната наука на XX век в теоретични парадигми⁴. С „Тезиси по историята на новата българска литература“ Н. Георгиев връща теоретичните натрупвания в литературноисторическото поле.

Да продължим с жанрологичния подход

Б. Пенев провежда поредица диференциации между устната словесност на народните творения и писмената средновековна култура. „Със своя твърде условен реторичен стил“ в старата ни книжнина, пише Пенев, рядко „са прониквали елементи от народния живот“. Отбелязва като изключения „апокрифите и среднобългарските повести“ и уточнява: „Обаче тези елементи до епохата на Възраждането не са получили никаква поетическа обработка“ (Пенев 1930: 116). Негова теза е, че Възраждането открива художествеността на старата литература. При представянето на сборниците със смесено съдържание в том II през *жанровия канон на старата книжовност* ще анализира словесни творения от XVII–XVIII век, откроявайки в тях *жанрови особености на нов тип литература* (Пенев 1932). В концептуалното насочване на историографския наратив към „постепенния преход на литературата от стара към нова“ (Пенев 1930: 80) Б. Пенев последователно откроява конкретни жанрове в системата на старата литература, наблюдавайки преобразуването им и пораждането на художественост на нов тип литература.

Жанрово-генеалогичните проекции, разпръснати в авторските персоналии, са предзададени в главата „Общи бележки...“ на том I, в която има работен план по жанрове. Лириката, с която се

³ В „Литературната история като провокация към литературознанието“ (1970) Х. Р. Яус предефинира критическия анализ на историографията на XIX век в теоретични тези на „рецептивно-историческия метод“. В негативна перспектива спрямо литературноисторическата наука на XIX в.: да не се „прерязва нишката, свързваща миналото и настоящето на историята“, да не се разделят минала и съвременна литература на „две отделни сфери на оценка“ (с. 33); да се превъзмогне „пропастта, разделяща историческото и естетическото разглеждане на литературата“ (с. 34); да се върнат „изолираният литературен факт или привидно автономното литературно произведение“ в историческия контекст и да бъдат разбирани „като събитие, като документ на обществения процес или като момент от литературната еволюция“ (с. 35) – е обосновано „предизвикателство към литературната наука да се заеме отново с проблема за литературната история“ (с. 45). Цит. по: Яус, Х. Р. *Литературната история като провокация към литературознанието*. В: Яус, Х. Р. *Исторически опит и литературна херменевтика*. Съст. А. Ангелов. Превод Р. Килева-Стаменова, М. Разбойникова-Фратева. – София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1998, с. 27 – 87.

В учудваща конкретика така дефинираните от Яус тези на „обновяване на литературната история“ (да подчертаем отново – критика на историографията на XIX в.) имат предшестващо съответствие (аналогичен е начинът, по който се обосновава метод) и може да бъдат разчетени в историографския проект на Боян Пенев. Съответно – в „Очерки по българския фолклор“ М. Арнаудов (по-късно автор на „Основи на литературната наука“, 1942) поставя проучванията на българския фолклор през Възраждането в изследователска перспектива на метарефлексия спрямо историята на литературоведението.

⁴ В чудесната книга на Ал. Кьосев „Караниците около четенето“ между висшата абстракция на теоретичните парадигми и (екзистенциално-личния) рефлексивен опит в научното поле погледът на автора остава исторически. В критически коментар Кьосев историзира категории и понятия от теория на „рецепцията“ на Яус, предефинирана като „цялостен теоретичен модел на литературноисторическите промени“, в който разчита амбицията на една „теория на литературните революции“ (Кьосев 2013: 113). Кьосев, Ал. *Караниците около четенето*. – София: Сиела, 2013.

Теорията на научното поле (на литературната наука) настойчиво изисква отговор относно разделянето, свързването, пресичането, преводимостта и непреводимостта на тези, идеи, тезиси, понятия между литературна история и литературна теория, отговор, който засега може да бъде дефиниран като въпрос. И едно допускане – възможността за „разбиране“ между тях нараства при теории с исторически вектор.

започва, е резюмирана от първи стихотворци до Дебелянов и Лилив (редактор на книгата на Б. Пенев „Бетховен“). Тези страници от том първи са своеобразен конспект, *свързващ* възрожденски и следосвобожденски автори и стриктно *диференциращ* жанрове на новата литература: лирика; епическа поезия (от Н. Геров до Вазов, К. Христов, Пенчо Славейков); разказ – повест – роман (от Друмев, Каравелов, Вазов до Ал. Константинов, Елин Пелин и Йовков); пътни бележки; мемоари, автобиографии; драма; хумористична и сатирична литература; рефлексивните жанрове – „проучвания на историята“ и „фолклористи“ (Пенев 1930: 84 – 95).

В разгръщащия се наратив на „История на новата българска литература“ Б. Пенев провежда разграничения спрямо жанровите системи на старата и новата литература и поставя конкретно-исторически жанрологични акценти при наблюденията над отделни възрожденски творби и авторски системи. Пенев мисли жанра като историческа категория и наблюдава *динамичното установяване* (създаване) на жанрове. Поглед към възрожденската литература на XIX в. като дискурсивен кипеж на жанрови пораждания и преобразувания, като лаборатория на жанрови назовавания и трансформации е анализиращата перспектива, която прилага Боян Пенев.

В *дискурсивна аргументация* жанрологична перспектива към литературното Възраждане прилага М. Арнаудов в „Очерки по българския фолклор“. В изследователската оптика на М. Арнаудов разнородните дискурсивни пластове във възрожденските творения не са синкретичен тип литература⁵. Обследваните от Арнаудов изкази на специфична книжовност: народопесенни сборки с автобиографични предговори; народоучни съчинения с географически описания; автобиографии, прорязани от записи на народни песни; предисловия, изясняващи езикови проучвания; учебна литература, включваща кратки наративни форми – не са жанрово неразпознаваеми текстови смесвания, трасиращи появата на „същински“ жанрови образувания – те са уникалната същност на възрожденската словесност. Пресичането между полета на знание, типове изкази и жанрови латенции протича нееднозначно-противоречиво през дискурсивни разцепвания, жанрови обособявания и изграждане на фикционални стратегии.

Първите изследователи на Българското литературно възраждане в широк емпиричен обхват полагат жанрологичното разбиране в проблематичност, която по-късно в „Тезиси по историята на новата българска литература“ Н. Георгиев ще изведе в теоретичен казус като: „една важна задача и решение за историята на литературата, без които българската литература от първата половина на XIX в. например би ни поставила в сериозни затруднения“ (Георгиев 2017а: 333). В теоретико-историческия синтез на Н. Георгиев „историята на литературата търси в разглеждания период група текстове, ограничени и определени от останалите по това, че им липсва водещата еднозначност и многофункционалност на останалите. И ако се окаже, че подобни текстове съществуват, а съответната култура не разполага с название за тях, това ще бъде довод не за релятивистки изводи, а просто доказателство колко е трудно да бъдат мисловно разграничени и определени“ (Георгиев 2017а: 333).

Теорията на литературните жанрове също се оказва в „търсене на път между Сцила на номиналистичния скептицизъм, допускащ единствено класификации, а *posteriori*, и Харибда на връщането към неотчитащи фактора време типологии, път, който може да започне оттам, откъдето е спряла историзацията на жанровата поетика“ (Яус 1998: 167 – 168). През 70-те години на XX в. Яус вече обосновава историко-херменевтична теория за жанра.

Ив. Радев представя жанровите тези и обследвания на Б. Пенев в отговор на свои критични бележки, но и на въпроси, които поставя чрез актуални тогава тези на П. Динев, Б. Ничев, Г.

⁵ За да бъдат избегнати неработещи понятийни смесвания, назоваването „синкретизъм“ трябва да бъде разграничено от „архаично синкретично изкуство“ – концептуално понятие в историческата поетика на Веселовски; както и от понятието „синкретична литература“ като историческа проява на съзнание, недиференцирано спрямо обществените сфери на религия, право, морал, изкуство, наука, политика, каквато е концепцията на Г. Гачев. Виж: Веселовский, А. Н. *Историческая поэтика*. М.: Высшая школа, 1989; Гачев, Г. Д. *Ускореното развитие на културата*. Прев. Д. Данчева. София: Наука и изкуство, 1979.

Гачев⁶ (Радев 1976: 106). Предложеното от него решение е „за конвенции на лирическото, публицистичното, епическото като тип творческо отреагиране, които се преплитат в едни и същи творби, при един и същ автор“ (Радев 1976: 108). Не строго теоретично, по-скоро в конкретиката на наблюденията, разглеждайки жанра като динамична структура и рецептивна положеност между, от една страна, авторския жанров определител: „под какъв жанров белег се подвеждат“ творбите (Радев 1976: 107), и от друга, читателя: „нивото на естетическия вкус на българския читател“ (Радев 1976: 105), Ив. Радев допуска полагането на *жанра в полето на естетическата комуникация*.

„Пропасти и мостове на междутекстовостта“ (1999) на Н. Георгиев е книга на виртуозни аналитични умения, витаещи над междутекстови и межкултурни прочити, над теоретични отправки на рецептивната естетика и текстопоетиката, и мислене за жанра като културна непреводимост и необозримо текстово различие при един маркер (роман/нероман). Относно „практиката на жанровите модели и представи“ Н. Георгиев синтезира лаконично указание: „За писателя те имат генеративна стойност (...), за читателя – херменевтична стойност (...), инак речено, жанровите представи му служат като възприемателен филтър в разбирането на произведението“ (Георгиев 1999: 118).

С висок евристичен потенциал е историографският тезис на Ив. Радев, че за възрожденските автори „предговори, послеслови, посвещения“ са своеобразни „идейно-естетически“ манифести (може да ги наречем така), които обявяват „жанровата им осведоменост“ (Радев 1976: 97). Всепризнат „законодател“ в литературната наука в „Тезиси по историята на новата българска литература“ Н. Георгиев теоретизира ракурса и го разгръща в историческа променлива: „Авторските предговори и послеслови, бележки под черта, странични обяснения, тълкуващи подзаглавия, мота и епиграфи – тези и подобните им съпътстващи текстове са важно и здраво звено между художествената творба и заобикалящите я нехудожествени текстове и реална действителност. В литературата през XIX в. те са драстично много, за да спаднат пак така драстично след това. Тази повърхностна и очевидна промяна говори за дълбинни и трудноуловими промени в художествените типове на литературата“ (Георгиев 2017а: 350). Като маркират значещи точки на пресичане на литературната фактология от теоретичния инструментариум, „Тезисите“ на Н. Георгиев указват проблематични възли на литературноисторически и теоретични синтези. Въпросът е може ли тези проблематизации да бъдат разрешени, разширени, разгърнати извън собствената си концептуалност. През плътността на литературноисторическата фактология Ив. Радев ще се върне към литературоведски продуктивния ракурс, който ще разгърне в монографията „Паратекстът и художествената творба през Възраждането“ (1993).

Между литературните истории

„История на българската литература през Възраждането“ (1997) на Ив. Радев се открива с въвеждащи раздели, които: поставят разграничителни филтри между Българско възраждане, Западноевропейски ренесанс и Просвещение; в историко-конкретен план поясняват понятието „литературни влияния“; очертават митологичния хоризонт на възрожденската епоха⁷ и предлагат набор от „митологеми с приложен характер“. Историографският наратив е организиран по персоналии, в които биографичното изграждане отстъпва на контекстуални разрези. Всеки от авторите е поставен в промислена от изследователя процесуалност, в която „личната творческа еволюция се вписва в диалектиката на общия естетически развой“ (Радев 1997: 64). Обобщаващият раздел „Анонимност и авторство – статут на творческата личност“ Радев ще разгърне в последващо монографично изследване от 2002 г. с тази проблематика и аналогично заглавие. Съответно – текстопоетическите анализи от монографията на Ив. Радев „Паратекстът и художествената творба през Възраждането“ (1993) ще станат част от историографския наратив от 1997 г. като синтезни

⁶ Към тезите на Г. Гачев в критичен режим на обсъждане Ив. Радев се връща в следващи свои монографии (Радев 1987; 1993) и в „История на българската литература през Възраждането“ (1997).

⁷ Митологичният хоризонт на възрожденската литература в генеалогична перспектива и функционална проявеност в: **Аретов, Н.** *Национална митология и национална литература*. – София: Кралица Маб, 2006. Цит. по: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=38&WorkID=13618&Level=1> <20.04.2024>.

обобщения за функцията на заглавие, посвещение, мото във възрожденската словесност до 40–50 те години на XIX в. (Радев 1997: 163 – 169) и като наблюдения относно поетиката на библейския цитат и епиграфа в творчеството на Ботев (Радев 1997: 356 и сл.; 395 и сл.). С обобщаващо историографски характер са разделите „Периодика и художествена литература“ и „Формиране и статут на литературната критика през Възраждането“. Но ракурсите, от които разбираме, че Ив. Радев е формирал изследователската си перспектива през персоналната система на Боян Пенев, са: „Промени в колективната чувствителност“ и „Изграждане на пълноценна социална среда“. По-скоро синтезно-обобщаващи, отколкото аналитично-фактологични (както е при Б. Пенев), тези въвеждащи раздели полагат литературата в историко-обществена, социално-психологическа и народопсихологическа интерпретация. В „История на българската литература през Възраждането“ на Ив. Радев фактологичната плътност (без която Възраждането трудно може да бъде мислено) е прорязана от историзиращи и теоретизиращи ракурси. Реконструктивна функция по отношение на възрожденския архив има разделът „Липсващи текстове“ – реконструкция, статут и обем от гледна точка на рецепцията“ (Радев 1997: 405 – 418). Наблюденията в него са включени в монографията на Ив. Радев „Погребаните книги на Възраждането“ (1994). Статията на Н. Георгиев „Завършеност и незавършеност на художественото литературно произведение“ (сп. „Литературна мисъл“, 1965, кн. 3) в пресичането на текстоизграждащи ракурси и философска аргументация проиграва теоретични варианти на структурата на лириката и епоса (Георгиев 2003). „Проблемът „завършеност/незавършеност“ на художествената творба“ е раздел от „История на българската литература през Възраждането“ на Ив. Радев, в който този теоретичен тезис придобива литературноисторическата аргументация на конкретни възрожденски творби: в прекия смисъл – незавършени от авторите, също и белетристични творби, мислени или публикувани с обявено продължение, както и включените в единството на по-голяма текстова цялост (Радев 1997: 418 – 425). Ако отново се позовем на „Тезиси по историята на новата българска литература“ на Н. Георгиев, бихме могли да разчетем в „История на българската литература през Възраждането“ на Ив. Радев процесуалност, семантизирана чрез „двете главни съставки на литературоведската дейност: текстов анализ на произведения и изграждане на концептуални построения и значения“ (Георгиев 2017а: 371).

По отношение на жанровата системност на възрожденската литература обаче (този повече поставян, отколкото клонящ към решение въпрос) Ив. Радев не само ще се върне към детайлна работа с архива (присъща на първите изследователи на Възраждането), но изненадващо ще докаже, че все още могат да бъдат привеждани нови факти. В раздела „Сборниковият тип и естетическите възможности на доперсонализма“ сборниковите разножанрови компилации (някои от тях открити в архив от Радев), разгледани като прояви на „доперсонализма“, позволяват също така поглед към неосветни зони на жанрова ферментация (Радев 1997: 156–158). В раздела „Фолклор и лична поезия или ръкописните „песнопойки“ като форма на духовен живот“ ръкописните сбирки (тук броят на издирените от Ив. Радев сбирки е съществен) са разгледани през промененото в тях отношение фолклор/литература, през проблема за типа авторство и като проява на читателския вкус (Радев 1997: 170 – 178). Фактографията на приведените примери позволява ръкописните сборници да бъдат анализирани и като своеобразна проява на колективна лирическа памет и да бъде приложена жанрологична аргументация.

В кратко предисловие към „История на българската литература през Възраждането“ Ив. Радев предзадава апория, според него, обновяваща се във всички „Истории“ на литературата и отново в „тази История“ (Радев 1997: 15). Познавателната дилема не може да бъде разрешена без „рецепционните и интерпретаторски модели и продуктивност на историко-литературната наука“, но и не може да изключи други значещи „равнища, само едно от които е територията на историко-литературната наука“ (Радев 1997: 15; 19).

Въпреки заглавието, ориентирано към бъдещето, под теоретико-философската аргументация на Н. Георгиев в „Към предисторията на бъдещата история на българската литература“ (1977) попадат политиките на преиздаване в края на 60-те и 70-те години и връщане в актуален контекст на историко-литературните изследвания от първите десетилетия на века на Ив. Шишманов, М. Арнаудов, Б. Пенев. Антипозитивистичната насоченост на студията на Н. Георгиев разкрива същ-

ността си на проблематизация повече от предначертание за бъдеща литературна история. Приведени сме през поредица разграничения: факт/систематизация; факт/историографски факт; факт/литературен факт. Дефиниран е теоретичен тезис: „Развитието на литературната история представлява *постъпателно натрупване* на фактологично богатство, но и *непрекъснато отпадане* във функционален смисъл на значителни части от него“ (Георгиев 2017: 286; подч. В.Р.).

Икономическата метафора на „богатството“, отнесена към фактографската база на историографията, изисква разграничение в *работата с факта* на литературните историци. „Български книгопис за сто години (1806 – 1905)“ на Балан (1909) – заглавието е показателно, „Опис на ръкописите и стропечатните книги на Народната библиотека в София“ на Б. Цонев (т. 1, 1910; т. 2, 1923), „Опис на старите печатни български книги (1802 – 1877)“ на В. Погорелов (1923) са *библиографски описания*, но и свидетелства за наличен книжовен фонд, книгоуказатели, но и доказателства за ръкописно и печатно книжовно наследство. Освен прагматиката на библиографски посочвания те генерират и културно добавена идея за съхранение и ценност. В историята на литературата, където времето тече не линейнопостъпателно, а следва „преломи“, библиографският опис като база данни остава активен и функционален жанр. Едновременно с първите ентузиастични на книгописа (като имаме предвид също времевата парабола на 1871 г., Дринов и преписите на Историята на Паисий) Шишманов, Й. Иванов, Пенев, Арнаудов придават *статут на факт* на материалния носител на творбата – *текста*. Фактоиздирването от скучно и безлично книгоописание се сдобива с вдъхновението на откривателство. Идеята за откривателство, за първо публикуване витае в романтичен ореол над текстологичната добросъвестност. Пунктуалният книгопис отстъпва пред смислосъздаващия хоризонт на текста. Текстологията, поетиката на текста стават компетенции на литературния историк и задават нови анализационни възможности. В „Студии из областта на Българското възраждане“ (СББАН, VI, 1916) и „Нови студии из областта на Българското възраждане“ (СББАН, XXI, 1926) Шишманов прилага висока резолюция към контекстуално проясняване на фактите. В „История на новата българска литература“ Пенев съотнася литературните творения в словесната среда на други езикови документи (писма, стопански и демографски свидетелства, селищни проучвания, училищни правилници) и ги отграничава от тях, семантизирайки естетическата им функция. В „Очерки по българския фолклор“ М. Арнаудов контекстуализира проучванията на народната словесна култура през Възраждането в концепции на световната хуманитарна мисъл на XIX и началото на XX век. Функционализиране на фактографията и семантизиране на факта са прояви на изследователски перспективизъм, отрицание на безкритичния позитивизъм, осъществени във време, когато тези въпроси започват да търсят теоретичен отговор в литературната наука на XX век.

Н. Георгиев теоретизира фактографирането век след работата на първите литературни историци на Възраждането. Теоретичните синтези имат своите други сто години и друга времева линия на разгръщане. Конструирането на метаперспектива предполага открояване и съотнасяне на различни познавателни криви в научното поле (фактографски актуализации, литературноисторически концепции, синусоиди на теоретични парадигми), проследяване на тяхната динамика, времево разбягване, пресичане и разриви. Теоретици на науката постулират като „несъизмеримост“ – непреводимостта на факти, твърдения, понятия, епистемологични филтри, форми на общностен опит между различни парадигми в научното поле (Кьосев 2013: 18). „Неутрален език“, на който несъотносимите различия „да бъдат обсъдени, не съществува“ (Кьосев), но съществува възможност за рефлексивното им съотнасяне в един метаезик с огледала на взаимно гледане. Въпросът метафора, чийто отговор търсим, е не са ли теория на литературата и история на литературата различни земи, в единия случай – прекосявани от ентузиастични, снабдени с понятийни речници, търсещи указателни табели на позоваване, в другия – от археолози, разглеждащи пластове на цитирани авторитети във фактографски градеж на миналото?

Студията на Н. Георгиев (нека отбележим и това времево разграничение) предхожда с две десетилетия историографският наратив на Ив. Радев. След „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев със същото фактологично поле – на Българското възраждане – работи „История на българската литература през Възраждането“ (1997) на Иван Радев. Четенето

между двата историографски наратива прави видима изследователската перспектива на Б. Пенев, който съотнася литературата с *редове от факти*⁸ от политическата, стопанската, военната история, от демографията, обществената психология, лингвистиката. Литературните феномени са положени в контекстуалните редове на променящи се обществена организация и социално-културни нагласи – структура на модерна концепция за българската литература на XIX в. и на историографския наратив (който въпреки това следва биографични персоналии).

Преди да онагледим с пример как промененият („функционален“) подбор на факти изгражда различна историографска концепция, да цитираме Н. Георгиев, в чието обосноваване на „същността и функциите на литературноисторическия факт“ (Георгиев 2017: 285) се дочуват далечното настояване на литературоведите от ОПОЯЗ за „диференциално качество“ на литературния факт, т.е. „неговите функции“⁹, както и обявеният от рецептивната естетика отказ от „сляпа емпиричност“ (Яус 1998: 35).

При Б. Пенев генеалогическата перспектива на изследване се разгръща от Паисий като начало на Възраждането и в обратен ред откроява културни и литературни феномени на Ранното възраждане в XVI – XII – XVIII век. Ив. Радев високо оценява тази историографска теза (Радев 1976: 64), но ракурсът към нея, както и изясняващите я факти остават извън неговия наратив. Литературните истории обаче функционализират фактографията не само по посока на „непрекъснатото отпадане“, но и на – *прибавяне* на нови (или новооткрити – все пак има такива) факти като *смислопораждащи концепти*. Този е ракурсът към ръкописните сборници и „песнопойки“ в жанровата „лаборатория“ на възрожденската литература в концепцията на Ив. Радев.

„Няма научен факт, пише Н. Георгиев, в който реалната и ограничена в себе си даденост да не зависи от подбора, тълкуването и систематизирането на далеч по-широко концептуално мислене“ (Георгиев 2017: 288). Историята на „Историята“ (казват ни двата историографски наратива за Възраждането) не е в посока на съкращаване на фактите, дори не и в пресемантизирането им. Интерсубектната условност, която наричаме литературноисторическо поле, позволява мислене за *актуализиращ се архив* (трезор, резерв) на факти, който е базис на персонални научни системи, историографски релефи, променящи се ракурси, акцентни фокусириания – семантизирани конструкции на различаващи се концепции. Н. Георгиев полага фактите в апорията на инструментализацията им (като „операционални единици“ на литературната история) и невъзможността да бъдат освободени от „определена теоретична постановка“ (Георгиев 2017: 288 – 289). Фактите може да бъдат наблюдавани (изолирани) в историографската концепция, но не може да бъдат отделени от нея, без тя да се разруши; теоретичната оптика, която регламентира нов понятиен свод и задава различаващи се аналитични операции, също е конструктивно вписана в концепцията. Изправени сме „пред прастарата и вечно обновяваща се гносеологическа дилема“ (Георгиев 2017: 273).

След „История на новата българска литература“ (1930/1936) на Боян Пенев „История на българската литература през Възраждането“ (1997) на Иван Радев е вторият разгърнат наратив и концептуален литературноисторически синтез за Българското възраждане. Публикуваната от Ив. Радев монография „Боян Пенев“ (1976) усилва проблематизациите, които фигурата на учения, академичния преподавател, критика, интелектуалеца Боян Пенев произвежда в своето и следва-

⁸ В ст. „За литературната еволюция“ (1927) Тинянов теоретизира: „Системата на литературния ред е преди всичко система на функциите на литературния ред при непрекъснатата съотнесеност с другите редове“ (с. 148). Цит. по: **Тинянов, Ю.** *За литературната еволюция.* – сп. *Литературна мисъл*, 1988, кн. 1, с. 144 – 161. В ст. „Литературният бит“ (1927) Айхенбаум, друг от членовете на ОПОЯЗ, отграничава литературноспецифичното и едновременно с това го полага в социален контекст: „Литературата, като всеки специфичен ред, не се поражда от факти на другите редове... Отношенията между фактите на литературния ред и фактите, лежащи извън него, не са просто причинни...“ (с. 433). Цит. по: **Айхенбаум, Б.** *О литературе.* М., 1987, с. 428 – 436. В случая аналогията между теоретична и историографска систематизация прекрива отвъд синхрона на времето в типология на мисленето. Боян Пенев конструира историографския наратив (над който работи до 1927 г.) чрез съотнасяне на литературата със социални редове, но провежданите от него генеалогически обследвания винаги са само в перспективата на литературния ред.

⁹ **Тинянов, Ю.** *Пос. съч.*, с. 146.

щите литературни времена. От друга страна, литературноисторическият проект на Ив. Радев е концептуално проявен през негови монографични проучвания на етичния хоризонт, типа авторство, структурата на текста във възрожденската литература и през последните му книги, които имат характер на своеобразни изследователски завещания. В статията всички тези нива на анализиращо съполагане и съотнесено аргументиране са проблематизирани през теоретични жалони на историчността, жанрологични концептуализации, методологически размисли за историята на литературната история и за преобразуванията в литературната наука в основополагащи текстове на Никола Георгиев. Биха могли да се съотнесат анализационно детайлните исторически разрези спрямо езика на отделните автори, които Боян Пенев провежда, и вниманието към историчността на езика като поетическа категория при *историческата поетика*. Несъмнено паратекстовите наблюдения на Ив. Радев биха могли да се свържат с *текстопоестиката*, провеждана в диахронен разрез. Но ще завършим с повика към литературната история „да изследва преломите в собствения си развой“ (Георгиев 2017: 267). „Теоретизирането на литературната история и историзирането на литературната наука“ (Георгиев 2017: 279) е обобщение, което в удоволствието на четенето и в проблематизиране на мисленето може да бъде отнесено към двата историографски наратива – на Боян Пенев и Иван Радев – и към теоретизиращите тезиси в студиите на Никола Георгиев.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Аретов 2006:** Аретов, Н. *Национална митология и национална литература*. София: Кралица Маб. // **Aretov 2006:** Aretov, N. *Natsionalna mitologiya i natsionalna literatura*. Sofia: Kralitsa Mab. Цит. по: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=38&WorkID=13618&Level=1> <20.04.2024>.
- Аретов, Чернокожев 2008:** Аретов, Н., Чернокожев, Н. *Българска литература XVIII – XIX век. Един опит за история*. София: Анубис. // **Aretov 2008:** Aretov, N., Chernokozhev, N. *Balgarska literatura XVIII – XIX vek. Edin opit za istoriya*. Sofia: Anubis.
- Арnaudов 1996:** Арnaudов, М. *Очерци по българския фолклор*. Трето фототипно издание. Т. 1. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“. // **Arnaudov 1996:** Arnaudov Mihail. *Ochertsi po balgarskiya folklor*. Treto fototipno izdanie. T. 1. Sofia: Akad. izd. Prof. M. Drinov.
- Веселовский 1989:** Веселовский, А. Н. *Историческая поэтика*. Москва: Высшая школа. // **Veselovskiy 1989:** Veselovskiy, A. N. *Istoricheskaya poetika*. Moskva: Vysshaya shkola.
- Гачев 1979:** Гачев, Г. Д. *Ускореното развитие на културата*. Прев. Д. Данчева. София: Наука и изкуство. // **Gachev 1979:** Gachev, G. D. *Uskorenoto razvitie na kulturata*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Георгиев 1999:** Георгиев, Н. *Пропаст и мостове на междутекстовостта*. Пловдив. // **Georgiev 1999:** Georgiev, Nikola. *Propasti i mostove na mezhdutekstovostta*. Plovdiv.
- Георгиев 2003:** Георгиев, Н. Завършеност и незавършеност на художественото литературно произведение. (1965). – В: Георгиев, Н. *Почит и прочити*. Съст. Ив. Радев. – Велико Търново: Слово, 485 – 515. // **Georgiev 2003:** Georgiev, Nikola. *Zavarshenost i nezavarshenost na hudozhestvenoto literaturno proizvedenie*. Georgiev, N. *Pochit i prochiti*. V. Tarnovo: Slovo, 485 – 515.
- Георгиев 2017:** Георгиев, Н. Към предисторията на бъдещата история на българската литература (Методологически размисли). (1977). – В: Георгиев, Н. *Литературна теория. Питания и изпитания*. Т. 1. Ред. С. Славчев, Б. Пенчев. София: Изток-Запад, 267 – 303. // **Georgiev 2017:** Georgiev, Nikola. *Kam predistoriyata na badeshtata istoriya na balgarskata literatura*. – In: Georgiev, N. *Literaturna teoriya. Pitaniya i izpitaniya*. T. 1. Sofia: Iztok-Zapad, 267 – 303.
- Георгиев 2017а:** Георгиев, Н. Тезиси по историята на новата българска литература. (1987). – В: Георгиев, Н. *Литературна теория. Питания и изпитания*. Т. 1. Ред. С. Славчев, Б. Пенчев. София: Изток-Запад, 329 – 371. // **Georgiev 2017a:** Georgiev, Nikola. *Tezisi po istoriyata na novata balgarska literatura*. – In: Georgiev, N. *Literaturna teoriya. Pitaniya i izpitaniya*. T. 1. Sofia: Iztok-Zapad, 329 – 371.
- Эйхенбаум 1987:** Эйхенбаум, Б. *О литературе*. Москва: Сов. писатель. // **Eykhenaum 1987:** Eykhenaum, B. *O literature*. Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Кьосев 2013:** Кьосев, Ал. *Караниците около четенето*. София: Сиела. // **Kyosev 2013:** Kyosev, Aleksandar. *Karanitsite okolo cheteneto*. Sofia: Ciela.

- Пенев 1930:** Пенев, Б. *История на новата българска литература*. Том I. Начало на Българското възраждане. Под ред. на Борис Йоцов. София: Държавна печатница. // **Penev 1930:** Penev, Boyan. *Istoriya na novata balgarska literatura*. T. I. Pod red. na B. Yotsov. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Пенев 1932:** Пенев, Б. *История на новата българска литература*. Том II. Българска литература през XVII и XVIII век. Под ред. на Б. Йоцов. София: Държавна печатница. // **Penev 1932:** Penev, Boyan. *Istoriya na novata balgarska literatura*. T. II. Pod red. na B. Yotsov. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Пенев 1933:** Пенев, Б. *История на новата българска литература*. Том III. Българска литература през първата половина на XIX век. Под ред. на Б. Йоцов. – София: Държавна печатница. // **Penev 1933:** Penev, Boyan. *Istoriya na novata balgarska literatura*. T. III. Pod red. na B. Yotsov. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Пенев 1936:** Пенев, Б. *История на новата българска литература*. Том IV. Българска литература през втората половина на XIX век. Под ред. на Б. Йоцов. София: Държавна печатница. // **Penev 1936:** Penev, Boyan. *Istoriya na novata balgarska literatura*. T. IV. Pod red. na B. Yotsov. Sofia: Darzhavna pechatnitsa.
- Пенев 1978:** Пенев, Б. *Изкуството е нашата памет*. Съст. Ив. Радев. Предг. Т. Жечев. Варна: Изд. „Георги Бакалов“. // **Penev 1978:** Penev, Boyan. *Izkustvoto e nashata pamet*. Varna: G. Bakalov.
- Радев 1976:** Радев, Ив. *Боян Пенев*. София: Наука и изкуство. // **Radev 1976:** Radev, Iv. *Boyan Penev*. Sofia: Nauka i izkustvo.
- Радев 1987:** Радев, Ив. *Нравственият патос на ранновъзрожденската ни литература*. София: Народна просвета. // **Radev 1987:** Radev, Iv. *Nravstveniyat patos na rannovazrozhdenskata ni literature*. Sofia: Narodna prosveta.
- Радев 1997:** Радев, Ив. *История на българската литература през Възраждането*. Велико Търново: Абагар. // **Radev 1997:** Radev, Iv. *Istoriya na balgarskata literatura prez Vazrazhdaneto*. V. Tarnovo: Abagar.
- Тинянов 1988:** Тинянов, Ю. За литературната еволюция. – В: сп. *Литературна мисъл*, 1988, кн. 1, 144 – 161. // **Tinyanov 1988:** Tinyanov, Yu. Za literaturnata evolyutsiya. Sp. *Literaturna missal*, 1988, kn.1, 144 – 161.
- Яус 1998:** Яус, Х. Р. *Исторически опит и литературна херменевтика*. Съст. А. Ангелов. Превод Р. Килева-Стаменова, М. Разбойникова-Фратева. София: УИ „Св. Климент Охридски“. // **Yaus 1998:** Yaus, H.R. *Istorieski opit i literaturna hermenevtika*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.